

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI

Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky
před Evropským soudem pro lidská práva

Procesní práva dětí mladších 15 let v řízení o činu jinak trestném vyplývající z mezinárodního práva

I. ÚVOD

Tento materiál byl zpracován Kanceláří vládního zmocněnce na základě žádosti legislativního odboru pro účely přípravy novelizace řízení ve věcech dětí mladších 15 let o činu jinak trestném. Změna právní úpravy je připravována v reakci na rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva („EVSP“) ve věci *International Commission of Jurists proti České republice*, který shledal, že Česká republika porušuje článek 17 Evropské sociální charty, jelikož dětem do 15 let neposkytuje dostatečná procesní práva. Výbor konstatoval, že nedostatkem české právní úpravy je jednak absence právní pomoci advokáta od samého začátku řízení a dále nedostupnost alternativ neboli odklonů k soudnímu projednání protiprávního jednání dětí do 15 let.

Česká republika je nyní povinna rozhodnutí EVSP implementovat a uvést svůj právní řád a praxi do souladu s článkem 17 Charty. Na implementaci dohlíží EVSP, který následně informuje Výbor ministrů Rady Evropy.

První zprávu o implementaci rozhodnutí má Česká republika povinnost EVSP předložit koncem roku 2021. S ohledem na tento brzký termín zpráva může obsahovat toliko informaci o zahájení legislativních prací, jejich předpokládaný harmonogram a základní nástin směřování věcného řešení. Podrobnější informaci o podobě legislativních a dalších úprav může obsahovat až další zpráva.

V následujícím textu jsou prostřednictvím anotace rozhodnutí v českém jazyce citovány závěry Evropského výboru pro sociální práva v rozhodnutí o kolektivní stížnosti *ICJ proti České republice*.

Dále jsou připomenuty i další relevantní prameny mezinárodního práva zabývající se procesními zárukami dětí mladších 15 let v řízení o činu jinak trestném, zejména zastoupení advokátem. Rozhodnutí EVSP ve věci *ICJ proti České republice* není ojedinělým či překvapivým rozhodnutím, ale je součástí ustáleného výkladu příslušných mezinárodních úmluv, kterými je Česká republika vázána. Zmíněn je proto v první řadě rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva (ESLP) ve věci *Blokhin proti Rusku*, v němž se ESLP věnoval otázce právního zastoupení trestně neodpovědného dítěte z pohledu článku 6 Evropské úmluvy o lidských právech. Citována jsou též relevantní ustanovení Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a související *Závěrečná doporučení Výboru OSN pro lidská práva k třetí periodické zprávě České republiky*. Konečně je také připomenut standard Evropského výboru pro zabránění mučení a jinému nelidskému a ponižujícímu zacházení a trestání k *Přístupu k právnímu zástupci jako prostředku prevence špatného zacházení*. Relevantní pasáže citovaných textů byly dodatečně zvýrazněny.

Požadavky vyjádřené ve všech citovaných dokumentech jsou pak níže shrnuty do několika bodů.

II. PŘEHLED ZÁVĚRŮ MEZINÁRODNÍCH ORGÁNŮ

A. EVROPSKÝ VÝBOR PRO SOCIÁLNÍ PRÁVA

*INTERNATIONAL COMMISSION OF JURISTS (ICJ) PROTI ČESKÉ REPUBLICĚ
(č. 148/2017, ROZHODNUTÍ ZE DNE 20. ŘÍJNA 2020)*

Evropský výbor pro sociální práva se k otázce právního zastoupení vyjádřil v rozhodnutí *ICJ proti České republice*. Níže jsou citovány klíčové pasáže z anotace tohoto rozhodnutí:

„a) K nezajištění nutné obhajoby trestně neodpovědným dětem v předprocesní fázi řízení

Výbor konstatoval, že **podle ICJ není trestně neodpovědným dětem v předprocesní fázi řízení přidělen advokát, který by jim byl rádcem a oporou v průběhu řízení a pomohl jim s přípravou obhajoby**. Naproti tomu mladiství musejí být od samého počátku řízení vždy zastoupeni advokátem nebo ustanoveným obhájcem. Pověštil si, že předprocesní fáze řízení může trvat několik měsíců a že děti během ní absolvují na policejních služebnách dlouhé výslechy.

Výbor vzal na vědomí skutečnost, že každý má podle § 158 odst. 5 trestního řádu při podání vysvětlení právo na právní pomoc advokáta, a pokud podává vysvětlení dítě, je třeba o tom předem vyrozumět jeho zákonného zástupce nebo opatrovníka. Dodal, že podle § 24 odst. 2 zákona o Policii ČR je třeba vyrozumět také orgán sociálně-právní ochrany dětí („OSPOD“). Orgány tedy nemají povinnost trestně neodpovědným dětem zajišťovat nutnou obhajobu.

Výbor zdůraznil, že trestně neodpovědné děti nejsou vzhledem ke své nezralosti schopny porozumět přípravnému řízení a obhajovat se samy, a proto k tomuto účelu potřebují od samého počátku řízení, a zejména během výslechu policejním orgánem, pomoc advokáta. Státy by tak měly dítěti zajistit právní pomoc, pokud si ji dítě nezajistí samo či mu ji neobstará zákonný zástupce nebo opatrovník. Nezajištění právní pomoci trestně neodpovědným dětem v předprocesní fázi řízení může mít nepříznivý dopad na další průběh řízení, což zvyšuje pravděpodobnost uložení opatření, jako je zmíněné zbavení svobody v ústavním zařízení. Proto by poskytování právní pomoci dětem nemělo být ponecháváno na uvážení orgánů.

Výbor dále odkázal na relevantní mezinárodní dokumenty, konkrétně na obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 24 k právům dětí v soudnictví ve věcech mládeže z roku 2019 („UN CRC obecný komentář č. 24“) (body 48–53), zprávu pro vládu České republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení ve dnech 2. – 11. října 2018 (bod 17), závěrečná doporučení Výboru OSN pro lidská práva ke třetí periodické zprávě České republiky (bod 20) a pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem (bod 28), podle nichž je potřebné zajistit dětem právo na právní a další pomoc.

K tvrzení vlády, že práva dítěte jsou při podání vysvětlení chráněna zákonným zástupcem, opatrovníkem či zástupcem OSPOD, Výbor uvedl, že osoba, které dítě důvěřuje, zastává roli obecné psychologické a emoční podpory dítěte. Nemohou však od ní být očekávány dostatečné znalosti o právní stránce věci, a tak je v souladu s citovanými dokumenty třeba zajistit dítěti přístup k advokátovi.

Podle Výboru je **právní pomoc nezbytná k předcházení sebeobviňujících výpovědí dětí stejně jako tam, kde jsou zájmy dětí a jejich zákonných zástupců nebo opatrovníků ve střetu.**

Výbor s ohledem na výše uvedené konstatoval, že nezajištění nutné obhajoby trestně neodpovědným dětem v předprocesní fázi řízení představuje porušení článku 17 Charty.

(...)

d) K neposkytnutí alternativ (odklonů) k formálnímu soudnímu řízení trestně neodpovědným dětem

“Výbor si povšiml, že u dětí mladších 15 let má podle § 90 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže **státní zastupitelství povinnost podat návrh na projednání věci týkající se trestně neodpovědného dítěte soudu pro mládež**. Naproti tomu u mladistvých má státní zástupce možnost volby mezi podáním obžaloby a využitím některého z odklonů. Mezi odklony patří

narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání, odstoupení od trestního stíhání a podmíněné odložení podání návrhu na potrestání.

Výbor připomněl, že podle Výboru pro práva dítěte **je škodlivé vystavovat děti systému trestního soudnictví a že umožnění odklonů, které zabraňují stigmatizaci a uvedení záznamu do trestního rejstříku, má naopak dobré výsledky z hlediska veřejné bezpečnosti i vynaložených nákladů.**

Výbor dále konstatoval, že podle mezinárodních norem by **odklony měly být preferovaným způsobem zacházení s dětmi ve většině případů** a možnosti odklonu by měly být nabídnuty **co nejdříve po kontaktu se systémem spravedlnosti mládeže ještě před zahájením řízení před soudem a musí být dostupné po celou dobu řízení** (UN CRC obecný komentář č. 24, body 16 a 72). Výbor přitom odkázal na další mezinárodní dokumenty, konkrétně doporučení Výboru ministrů ze dne 17. září 1987, část II Odklony – mediace (bod 2), pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem (body 24–26) a Pekingská pravidla (pravidlo č. 11), které státům doporučují v systémech spravedlnosti mládeže uplatňovat alternativy soudního řízení jako odklony nebo mediaci.

Výbor shrnul, že státy mají podle článku 17 Charty povinnost **přijmout opatření ke snížení obzvláště škodlivých účinků kontaktu dětí se soudním systémem, přičemž odklon od formálního řízení je k tomu účinnou cestou. Rozhodnutí o povaze a obsahu odklonů je ponecháno na uvážení států.** Doplnil, že dle UN CRC obecného komentáře č. 24 mohou mít odklony rozličnou podobu, např. komunitní programy jako komunitní službu, dohled a vedení probačními úředníky, rodinné konference a další možnosti restorativní justice, včetně odškodnění obětí. K argumentu vlády, že umožnění odklonů ve fázi prověřování by znamenalo podstatné snížení stupně ochrany, neboť by v rozhodnutí o odklonu příslušný orgán de facto rozhodl, že se dítě činu jinak trestného skutečně dopustilo, Výbor uvedl, že **odklony musí být v souladu se základními právy dětí a jejich nejlepším zájmem. To znamená, že dětem musí být zajištěny právní záruky, jako je zajištění právní pomoci pro jednání o odklonech, jež jsou dětem nabídnuty, a dále možnost přezkumu opatření.**

Výbor proto rozhodl, že nezajištění alternativ (odklonů) k formálnímu soudnímu řízení trestně neodpovědným dětem představuje porušení článku 17 Charty.”

B. EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

BLOKHIN PROTI RUSKU (č. 47152/06, ROZSUDEK VELKÉHO SENÁTU ZE DNE 23. BŘEZNA 2016)

Evropský soud pro lidská práva se tématu právního zastoupení trestně neodpovědného dítěte věnoval ve velkosenátním rozsudku *Blokhin proti Rusku*:

„(a) General principles

(i) Right to legal assistance

197. The Court notes that, although not absolute, the right under Article 6 § 3 (c) of everyone charged with a criminal offence to be **effectively defended by a lawyer, assigned officially if need be, is one of the fundamental features of a fair trial** (see *Poitrimol*, cited above, § 34).

198. As regards legal assistance at the pre-trial stages of the proceedings, the Court has emphasised the importance of the investigative stage for the preparation of the criminal proceedings, as the evidence obtained during this stage determines the framework in which the offence charged will be considered at trial. Therefore, the Court has held that the **particular vulnerability of the accused at the initial stages of police questioning can only be properly compensated for by the assistance of a lawyer**, whose task is, among other things, to help to **ensure respect of the right of an accused not to incriminate himself**. Indeed, this right presupposes that the prosecution in a criminal case seek to prove their case against the accused without resort to evidence obtained through methods of coercion or oppression in defiance of the will of the accused. It is further important to protect the accused against coercion on the part of the authorities and contribute to the prevention of miscarriage of justice and ensure

equality of arms. Accordingly, in order for the right to a fair trial to remain sufficiently “practical and effective”, Article 6 § 1 requires that, as a rule, **access to a lawyer should be provided as soon as a suspect is questioned by the police, unless it is demonstrated in the light of the particular circumstances of each case that there are compelling reasons to restrict that right.** Even where compelling reasons may **exceptionally justify denial of access to a lawyer, such restriction – whatever its justification – must not unduly prejudice the rights of the accused under Article 6.** The rights of the defence will in principle be irretrievably prejudiced where incriminating statements made during police questioning without access to a lawyer are used to secure a conviction (see *Panovits*, cited above, §§ 64-66, and *Salduz v. Turkey [GC]*, no. 36391/02, §§ 50-55, ECHR 2008).

199. In view of the **particular vulnerability of children, and taking into account their level of maturity and intellectual and emotional capacities**, the Court stresses in particular the **fundamental importance of providing access to a lawyer where the person in custody is a minor** (see *Salduz*, cited above, § 60; see also the case-law cited in paragraph 195 above).

207. The fact that the domestic law does not provide for legal assistance to a minor under the age of criminal responsibility when interviewed by the police is not a valid reason for failing to comply with that obligation. **The Court has previously found that a systematic restriction on the right of access to legal assistance, on the basis of statutory provisions, is sufficient in itself to constitute a violation of Article 6** (see *Salduz*, cited above, § 56). Moreover, **it is contrary to the basic principles set out in international sources according to which a minor should be guaranteed legal, or other appropriate, assistance** (see, for example, Article 40 § 2 (b) (ii) of the CRC, and the comments thereto; Rule 7.1 of the Beijing Rules; and Council of Europe Recommendation No. R (87) 20, point 8, all cited in paragraphs 82, 83-84, 86 and 77 above).“

(b) Application to the present case

(i) Right to legal assistance

205. The Court observes that it is undisputed that the applicant was taken to the police station without being told why. He also had to wait a certain amount of time before being questioned by a police officer. **However, there is no indication that the applicant was in any form or manner informed that he had the right to call his grandfather, a teacher, a lawyer or another person of confidence during this period for them to come and assist him during the questioning. Nor were any steps taken to ensure that legal assistance was provided to him during the questioning.** (...) In this connection, the Court notes that it was marked on the applicant’s confession statement that he had been informed of his right not to make self-incriminating statements. However, that document did not mention that the applicant had been informed of his right to have legal counsel or someone else present during the questioning or that any such person had indeed been present.

206. Therefore the Court considers it established that the **police did not assist the applicant in obtaining legal representation.** Nor was the applicant **informed of his right to have a lawyer and his grandfather or a teacher present.** **This passive approach adopted by the police was clearly not sufficient to fulfil their positive obligation to furnish the applicant, a child, suffering, moreover, from ADHD, with the necessary information enabling him to obtain legal representation** (see *Panovits*, cited above, § 72).

207. The fact that the domestic law does not provide for legal assistance to a minor under the age of criminal responsibility when interviewed by the police is not a valid reason for failing to comply with that obligation. The Court has previously found that a systematic restriction on the right of access to legal assistance, on the basis of statutory provisions, is sufficient in itself to constitute a violation of Article 6 (see *Salduz*, cited above, § 56). **Moreover, it is contrary to the basic principles set out in international sources according to which a minor should be guaranteed legal, or other appropriate, assistance** (see, for example, Article 40 § 2 (b) (ii) of the CRC, and the comments thereto; Rule 7.1 of the Beijing Rules; and Council of Europe Recommendation No. R (87) 20, point 8, all cited in paragraphs 82, 83-84, 86 and 77 above).

208. Furthermore, the Court considers that the applicant must have felt intimidated and exposed while being held alone at the police station and questioned in an unfamiliar

environment. In fact, he retracted the confession immediately when his grandfather came to the police station, and protested his innocence. In this regard, the Court emphasises **that the confession statement, made in the absence of a lawyer, was not only used against the applicant in the proceedings to place him in the temporary detention centre but actually formed the basis, in combination with the witness statements of S. and his mother, for the domestic courts' finding** that his actions contained elements of the criminal offence of extortion, thus providing the ground for his placement in the centre.

209. In view of the above, the Court finds that **the absence of legal assistance during the applicant's questioning by the police irretrievably affected his defence rights and undermined the fairness of the proceedings as a whole** (see *Panovits*, cited above, §§ 75-76, and *Salduz*, cited above, §§ 58 and 62).

(...)

218. (...), the Court considers it important to add, as did the Chamber (see paragraph 176 of its judgment), that the above restrictions were due to the fact that the applicant was under the age of criminal responsibility and therefore **fell outside the protection offered by the procedural guarantees provided for by the Code of Criminal Procedure** (see paragraphs 59-63 above). Instead, the Minors Act was applicable to the applicant. This Act provided for significantly restricted procedural safeguards (see paragraph 68 above) since it was intended as protective legislation for minors. **According to the Court**, and as also noted by the LIGA in its submission (see paragraph 192 above), **this is where, as illustrated by the present case, the legislature's intention to protect children and ensure their care and treatment comes into conflict with reality and the principles set out in paragraph 196 above, since the child is deprived of his liberty without having the procedural rights to defend himself properly** against the imposition of such a harsh measure.

219. In the Court's view, minors, whose cognitive and emotional development in any event requires special consideration, and in particular **young children under the age of criminal responsibility, deserve support and assistance to protect their rights when coercive measures, albeit in the guise of educational measures, are applied in their regard**. As is clear from the relevant international materials before the Court (see paragraphs 77-89 above), this has been established in many international documents. It has also been emphasised by the third-party interveners. Thus, the Court is convinced that **adequate procedural safeguards must be in place to protect the best interests and well-being of the child, certainly when his or her liberty is at stake. To find otherwise would be to put children at a clear disadvantage compared with adults in the same situation**. In this connection, children with disabilities may require additional safeguards to ensure that they are sufficiently protected. **The Court would point out that this does not mean, however, that children should be exposed to a fully fledged criminal trial; their rights should be secured in an adapted and age-appropriate setting in line with international standards, in particular the Convention on the Rights of the Child."**

C. EVROPSKÝ VÝBOR PRO ZABRÁNĚNÍ MUČENÍ A JINÉMU NELIDSKÉMU A PONIŽUJÍCÍMU ZACHÁZENÍ A TRESTÁNÍ (CPT)

1. STANDARD CPT: PŘÍSTUP K PRÁVNÍMU ZÁSTUPCI JAKO PROSTŘEDEK PREVENCE ŠPATNÉHO ZACHÁZENÍ, VÝŇATEK Z 21. VŠEOBECNÉ ZPRÁVY CPT PUBLIKOVANÉ V ROCE 2011

Standards CPT jsou zásady pro zacházení s osobami zbavenými svobody, které CPT formuluje vždy ve vztahu ke specifickému prostředí či kontextu zbavení svobody. CPT svými standardy nastavuje normy pro zacházení s osobami v detenci, které jsou nezdědka citovány a používány Evropským soudem pro lidská práva v jeho judikatuře. Nové standardy jsou formulovány na základě dlouhodobých poznatků CPT z jeho návštěv členských států a publikovány jako součást všeobecných zpráv CPT předkládaných Výboru ministrů Rady Evropy podle článku 12 Evropské úmluvy o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

V nadepsaném standardu CPT uvádí následující:

„18. **Možnost uplatnit právo na přístup k právnímu zástupci zaručené osobám zadrženým policií je základní zárukou proti špatnému zacházení. Samotná existence této možnosti má pro osoby se sklonem ke špatnému zacházení se zadržovanými odrazující účinek.** Advokát má navíc nejlepší předpoklady k tomu, aby učinil vhodné kroky v případě, že ke špatnému zacházení skutečně dojde.

19. Aby bylo dosaženo **požadovaného efektu, mělo by být právo na právního zástupce zaručeno již od prvotního okamžiku omezení osobní svobody.** Výbor CPT totiž opakovaně shledal, že zastrašování a špatné zacházení hrozí zejména v období, které bezprostředně následuje po okamžiku zbavení svobody.¹ **Právo na právního zástupce by se mělo vztahovat na všechny osoby bez ohledu na jejich právní status, ihned od okamžiku omezení jejich osobní svobody.** Konkrétněji řečeno – právo na pomoc právního zástupce by **nemělo záviset na formálním prohlášení osoby za „obviněnou“.** **Například dle mnoha evropských právních řádů je osoba povinna dostavit se na předvolání policie na obvodní oddělení policie, kde musí po určitý čas setrvat - buď jako „svědek“ nebo pro účely „podání vysvětlení“.** Podle zkušeností výboru CPT mohou být osoby v těchto případech vystaveny vážnému nebezpečí špatného zacházení.

20. **Právo na právního zástupce by měla mít každá osoba omezená na osobní svobodě i z důvodu podezření ze sebemenšího porušení zákona.** V mnoha zemích, které výbor CPT navštívil, je možné zbavit člověka osobní svobody na několik týdnů za tzv. „správní delikty“. Výbor nevidí žádné opodstatnění, proč by mělo být právo na právního zástupce těmto osobám odepřeno. Kromě toho se často setkával s praxí, že osoby sice byly podezřelé ze spáchání trestného činu, ale formálně byly zadrženy za správní delikt, aby tak bylo možné vyhnout se povinnosti uplatňovat záruky, které se na podezřelé ze spáchání trestného činu vztahují. **Vyloučení některých porušení zákona z působnosti práva na právního zástupce s sebou nese nevyhnutelné riziko vzniku podobných mezer.**

21. **Každá zadržená osoba by podobně měla mít právo na právního zástupce bez ohledu na stupeň „závažnosti“ trestného činu, ze kterého je podezřelá.** Osoby podezřelé ze spáchání obzvláště závažných trestných činů mohou totiž patřit k těm, jimž nejvíce hrozí špatné zacházení, a proto advokáta nejvíce potřebují. Výbor CPT se proto staví proti opatřením, která po určitou dobu umožňují systematické odepírání přístupu k právnímu zástupci zadrženým osobám podezřelým ze spáchání určitých kategorií trestných činů (např. trestných činů spadajících pod protiteroristickou legislativu). Otázka oprávněnosti omezení práva na právního zástupce by se měla posuzovat v každém případě individuálně a neměla by být vymezena kategorií daného trestného činu.²

22. **Výbor CPT plně uznává, že může být výjimečně nutné po určitou dobu oddálit přístup zadržené osoby k právnímu zástupci dle vlastního výběru.** To by však nemělo znamenat, že během této doby bude zadržené osobě zcela odepřeno právo na právního zástupce. **V těchto případech by měl být zajištěn přístup k jinému nezávislému právníkovi, jemuž lze důvěřovat, že nebude mařit legitimní zájmy vyšetřování.** Pro tento účel je vhodné v součinnosti s místní advokátní komorou nebo asociací právníků předem přijmout odpovídající opatření.

23. **Součástí práva na přístup k právnímu zástupci během zadržení na policii je i právo setkávat se s ním bez přítomnosti třetí osoby.** Považujeme-li toto právo za záruku proti špatnému zacházení (a odlišujeme ho tak od prostředku k zajištění spravedlivého procesu), je samozřejmě nezbytné, aby byl právní zástupce v přímé fyzické přítomnosti zadržené osoby. **Jen takto může správně vyhodnotit fyzický a psychický stav dotyčné osoby.** Podobně, pokud by zadržená osoba nemohla mluvit s právním zástupcem bez přítomnosti třetí osoby, mohla by se obávat právnímu zástupci sdělit, jak je s ní zacházeno. Jelikož bylo akceptováno, že ve výjimečných případech nemusí být zadrženému poskytnuta právní pomoc osobou jím zvolenou,

¹ Samozřejmě, v závislosti na okolnostech případu může být právo na právního zástupce uplatněno i dříve.

² Zde lze odkázat na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Salduz proti Turecku* (27. listopadu 2008), v němž soud konstatoval, že „... článek 6 odst. 1 [Evropské úmluvy o lidských právech] požaduje, aby byl zpravidla vždy umožněn přístup k právnímu zástupci... pokud se ve světle konkrétních okolností daného případu neprokáže, že existují přesvědčivé důvody pro omezení tohoto práva.“ (bod 55).

ale náhradním právníkem vybraným na základě předem dohodnutého postupu, nevidí výbor CPT důvod pro existenci výjimek z důvěrnosti setkání právního zástupce se zadrženou osobou.

24. Součástí práva na přístup k právnímu zástupci by mělo být i právo na jeho přítomnost během každého policejního výsledku, přičemž právní zástupce by měl mít možnost do průběhu výsledku zasáhnout. To neznamená, že by v případech, kdy to vyžaduje mimořádná naléhavost věci, nemohla policie začít osobu vyslýchat ještě před příchodem právního zástupce, kterého si zadržená osoba vyžádala při uplatnění svého práva na právní ochranu. Rovněž to nevylučuje možnost nahradit přítomného právního zástupce, který brání řádnému vedení výsledku. Nicméně pokud tato situace nastane, policie by měla být následně připravena nést odpovědnost za své jednání.

25. Konečně, aby se v praxi zajistila účinná aplikace práva na přístup k právnímu zástupci během pobytu v policejní cele již v této počáteční fázi trestního řízení, **je nezbytné přijmout opatření k zajištění tohoto práva osobám, které si nemohou dovolit právní služby zaplatit.**“

2. ZPRÁVA PRO VLÁDU ČESKÉ REPUBLIKY, KTEROU CPT VYKONAL VE DNECH 2-11. ŘÍJNA 2018

CPT ve své zprávě z návštěvy České republiky v roce 2018 mj. uvedl:

„17. (...) Delegation však nemohla získat jasnou představu o tom, zda se povinná přítomnost advokáta vztahuje i na mladistvé mladší 15 let. CPT konstatuje, že ačkoliv nejsou trestně odpovědné, řízení pro ně může mít důležité právní důsledky a mohou být podrobeny opatřením podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, včetně uložení „ochranné výchovy“ a „ochranné léčby“ v uzavřeném zařízení.

Podle názoru CPT by mladiství (tj. osoby mladší 18 let) **neměli být nikdy podrobeni policejnímu výsledku nebo vyzvání k učinění jakéhokoli prohlášení nebo podpisu jakéhokoli dokumentu, ve věci trestného činu/činů, z jehož/jejichž spáchání jsou podezříváni, bez přítomnosti advokáta** a v zásadě i dospělé osoby, které důvěřují. CPT k této otázce požaduje vysvětlení ze strany českých orgánů.“

D. VÝBOR OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA

ZÁVĚREČNÁ DOPORUČENÍ VÝBORU OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA K TŘETÍ PRAVIDELNÉ ZPRÁVĚ ČESKÉ REPUBLIKY Z 22. SRPNA 2013

Výbor OSN pro lidská práva, který dohlíží na dodržování Mezinárodního pakt o občanských a politických právech smluvními stranami, adresoval České republice s odkazem na články 14 a 24 Paktu následující doporučení:

„20. Výbor je znepokojen tím, že ačkoliv děti do 15 let věku nejsou trestně odpovědné, jsou **podrobovány standardnímu přípravnému trestnímu řízení, pokud jsou podezřelé z nezákonného jednání, bez požadované právní pomoci** nebo možnosti přístupu k jejich spisu (čl. 14 a 24).

Stát by měl:

a. Zajistit **minimálně to, aby děti do 15 let věku podezřelé z nezákonného jednání mohly požívat stejných standardních trestně právních garancí ve všech fázích trestního řízení, zejména práva na adekvátní obhajobu;**

b. Zvážit, **kdykoliv je to vhodné, takové jednání s mladistvými podezřelými z nezákonného jednání, kteří nejsou trestně odpovědní, které se nebude uchylovat k formálnímu soudnímu řízení nebo jejich umístování do institucionální péče;**

c. Zvážit vhodnost vzdělání profesionálů aktivních v systému soudnictví ve věcech mládeže v oblasti relevantních mezinárodních standardů, včetně Směrnice OSN pro prevenci delikvence mladistvých (rezoluce Ekonomické a sociální rady 2005/20).“

III. SHRNUÍ RELEVANTNÍCH ZÁVĚRŮ

A. K ZAJIŠTĚNÍ PRÁVNÍ POMOCI ZE STRANY ADVOKÁTA TRESTNĚ NEODPOVĚDNÝM DĚTEM V PŘEDPROCESNÍ FÁZI ŘÍZENÍ

Z výše citovaného rozhodnutí EVSP, rozsudku ESLP, Závěrečných doporučení Výboru OSN pro lidská práva a standardu CPT lze shrnout následující požadavky na zajištění právní pomoci trestně neodpovědnému dítěti. Tyto požadavky sledují jak zajištění práva na spravedlivý proces a práva na sociální a hospodářskou ochranu, tak odstranění rizika špatného zacházení.

- a) Trestně neodpovědné děti nejsou vzhledem ke své nezralosti schopny porozumět přípravnému řízení a obhajovat se samy, a proto k tomuto účelu potřebují za všech okolností od samého počátku řízení, a zejména během výslechu policejním orgánem, pomoc advokáta (odst. 93 rozhodnutí *ICJ*). Přístup k advokátovi musí být zajištěn, jakmile je dítě vyslýcháno policií, pokud není s ohledem na zvláštní okolnosti případu prokázáno, že existují závažné důvody k omezení tohoto práva. I pokud závažné důvody výjimečně mohou odůvodnit omezení tohoto práva, odůvodnění nesmí nepatříčně ohrožovat právo na spravedlivý proces (odst. 198 rozsudku *Blokhin*).
- b) Zajištění přístupu k advokátovi dítěti, které je zadrženo policejním orgánem, má zásadní význam s ohledem na zvláštní zranitelnost dítěte a úroveň jeho intelektuální a emoční vyspělosti (odst. 199 rozsudku *Blokhin*).
- c) Poskytování právní pomoci dětem nemůže být ponecháváno na uvážení orgánů, a to ani v předprocesní fázi řízení. Je třeba, aby právní pomoc byla dítěti zajištěna, pokud si ji dítě nezajistí samo či mu ji neobstará zákonný zástupce nebo opatrovník (odst. 93-94 rozhodnutí *ICJ*). Policejní orgán nesmí mít při naplňování práva dítěte na právní pomoc pasivní přístup (odst. 206 rozsudku *Blokhin*).
- d) Přístup k advokátovi nemůže být nahrazen jinými osobami, které jsou úkonům v řízení přítomné a které zastávají roli obecné psychologické a emoční podpory dítěte (zákonný zástupce, opatrovník nebo pověřený pracovník OSPOD). Od těchto osob totiž nemohou být očekávány dostatečné znalosti o právní stránce věci (odst. 98 rozhodnutí *ICJ*).
- e) Právní pomoc je nezbytná k předcházení sebeobviňujících výpovědí dětí (odst. 99 rozhodnutí *ICJ*). Osoby mladší 18 let by neměly být podrobovány policejnímu výslechu nebo vyzývány k učinění jakéhokoli prohlášení nebo podpisu jakéhokoli dokumentu ve věci trestného činu, z jehož spáchání jsou podezřívány, bez přítomnosti advokáta a v zásadě i dospělé osoby, které důvěřují (odst. 96 rozhodnutí *ICJ*).
- f) Kromě toho je právní pomoc nezbytná v situacích, kdy zájmy rodičů či opatrovníků jsou ve střetu se zájmy dítěte a kdy je v nejlepším zájmu dítěte rodiče či opatrovníky z účasti v řízení vyloučit (odst. 99 rozhodnutí *ICJ*).
- g) Je třeba zajistit, aby děti do 15 let věku podezřelé z nezákonného jednání mohly požívat standardních trestně právních garancí ve všech fázích řízení, zejména práva na adekvátní obhajobu (odst. 20 písm. a) *Závěrečných doporučení Výboru OSN pro lidská práva*; odst. 218-219 rozsudku *Blokhin*), avšak nikoli klasickém trestním řízení, ale ve vhodném řízení uzpůsobeném jejich věku (odst. 219 rozsudku *Blokhin*).
- h) Právo na přístup k právnímu zástupci zaručené osobám vzatým do policejní cely je rovněž základní zárukou proti špatnému zacházení. Samotná existence této možnosti má pro osoby se sklonem ke špatnému zacházení se zadržovanými odrazující účinek (odst. 18 *standardu CPT*).
- i) Právo na právního zástupce by se mělo vztahovat na všechny osoby bez ohledu na jejich právní status, ihned od prvotního okamžiku omezení jejich osobní svobody. Konkrétněji

řečeno – právo na pomoc právního zástupce by nemělo záviset na formálním prohlášení osoby za „obviněnou“ (odst. 19 *standardu CPT*). Právo na právního zástupce by měla mít každá osoba omezená na osobní svobodě i z důvodu podezření ze sebemenšího porušení zákona (odst. 20 *standardu CPT*).

- j) Aby právo na právní pomoc fungovalo jako záruka proti špatnému zacházení, je třeba zajistit i právo osoby zajištěné policií setkávat se s právním zástupcem bez přítomnosti třetí osoby. Stejně tak je nezbytné, aby byl právní zástupce v přímé fyzické přítomnosti zadržené osoby. Jen takto může správně vyhodnotit fyzický a psychický stav dotyčné osoby. (odst. 23 *standardu CPT*).

B. K ALTERNATIVÁM (ODKLONŮM) K FORMÁLNÍMU SOUDNÍMU ŘÍZENÍ S TRESTNĚ NEODPOVĚDNÝMI DĚTMI

Z výše citovaného rozhodnutí EVSP a Závěrečných doporučení Výboru OSN pro lidská práva vyplývají následující požadavky na zajištění alternativ k projednání věci soudem. ESLP se ve své judikatuře k alternativám k formálnímu soudnímu řízení dosud nevyjádřil:

- a) Umožnění odklonů, které zabraňují stigmatizaci, má dobré výsledky z hlediska veřejné bezpečnosti i vynaložených nákladů. Odklony by měly být preferovaným způsobem zacházení s dětmi ve většině případů (odst. 116-117 rozhodnutí *ICJ*).
- b) Jednání s trestně neodpovědnými dětmi podezřelými z nezákonného jednání, jež se nebude uchylovat k formálnímu soudnímu řízení nebo jejich umístování do institucionální péče, je třeba zvážit, kdykoli je to vhodné (odst. 20 písm. b) *Závěrečných doporučení Výboru OSN pro lidská práva*).
- c) Možnosti odklonu by měly být nabídnuty co nejdříve po kontaktu se systémem spravedlnosti mládeže ještě před zahájením řízení před soudem a musí být dostupné po celou dobu řízení (odst. 117 rozhodnutí *ICJ*).
- d) Rozhodnutí o přesné povaze a obsahu odklonů a přijetí potřebných legislativních a jiných opatření pro jejich implementaci je ponecháno na uvážení států. Možnými formami jsou např. komunitní programy jako komunitní služba, dohled a vedení probačními úředníky, rodinné konference a další možnosti restorativní justice, včetně odškodnění obětí (odst. 121 rozhodnutí *ICJ*).
- e) Dětem musí být v řízení zajištěny právní záruky, jako je zajištění právní pomoci pro jednání o odklonech, jež jsou dítěti nabídnuty, a dále možnost přezkumu opatření (odst. 123 rozhodnutí *ICJ*).

V Praze dne 16. dubna 2021

Zpracovala: Mgr. Eliška Hronová

Schválil: Mgr. Petr Konůpka